

kálatokhoz kapcsolódott. A hársfa megóvása céljából szükségessé vált a fa gyökérzetének földdel való elfedése. Egy alacsony fallal vették körbe, ennek építése előtt alapot ástak, körülárkolták. A munkát szakfelügyeltük, majd a templom kirajzolódó nyomai alapján egy tanúfallal kettéosztott területet jelöltünk ki, ahol 2010 októberében egy téglából épült, félköríves szentélyzáródású templom alapozásának K-i részét tártuk fel.

2012-ben a település vezetése kérte, hogy ássuk ki a még hiányzó, és feltárható területet. Ennek költségeit fedezték, és közmunkásokkal is segítették a feltárást. A munkát a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága (ma már Kaposvári Rippl-Rónai Múzeum) dolgozói 2012. augusztus 13–21. között végezték. Egy kezdetben tanúfallal kettéosztott, 3,8×10 m-es szelvényt jelöltünk ki. A szelvény szélességét az újkori temető sírjaihoz meghagyott biztonsági sáv szabta meg. Az É-ről csatlakozó sekrestye Ny-i falát is megpróbáltuk követni. DNy-on ki is bontottuk az alapozásig, de máshol – a fa gyökérzetének védelme miatt – csak leásással kutattuk. Az É-i fal indítását is megtaláltuk, a többi része a fa gyökérzete miatt nem volt kibontható.

A 19. században a romos, és már talán részben el is hordott templom falait nagyobb részt kiszécskék, a belsejét valamikor ekkor szétásták, valószínűleg nem sokkal később egy egyengetést is végeztek. Több újkori sír bolygatta a területet. Középkori külső járósínt nem tudunk megfigyelni. A templom belsejében, kisebb területen, nem sokkal az altalaj felett, az alapozás tetejével nagyjából egy szinten kissé rendszertelenül elhelyezkedő, lapjukkal lehelyezett téglákat találunk, ami az egykor kialakított padló maradványa lehet.

A feltárás eredményei alapján az épület több periódusát valószínűsíthetjük. Első lépésben – feltehetően valamikor a 12–13. században – egy félköríves szentélyzáródású, NyDNy–KÉK-i tájolású templom épült. Alaprajza nem egészen szabályos, az É-i részen mintha jobban kiszécskésedne, de a fa gyökérzete miatt ez a rész nem volt rendszeresen kutatható. A sekrestye fala is itt indult. Sajnos főleg az alapokat találtuk meg. Mindössze a hajó ÉNy-i sarkánál maradt 2-3, a DNy-i saroknál és a D-i falon 1 téglasor a felmenő falból is. A hajó alapozása téglasorokból és közéjük döngölt agyagból állt. Az alap 120–140 cm széles volt, nagyjából 130 cm, (7-8 téglasor) mélyen maradt meg. 14–15×30×5–6 cm nagyságú téglákkal alapozták. A széleken egész, szabályos hosszanti helyzetű, a sorok közepén töredékes, szabálytalan helyzetű téglákat használtak. A téglasorok közé agyagot döngöltek, ez 4–8 cm széles. Az ÉNy-i sarkánál érzékelhető volt egy vékony meszes réteg az alapozás tetején, a falak alatt. A habarcsba rakott téglából készült felmenő falak megtalált maradványai az alapozás széléig értek, 120–130 cm szélesek voltak. Tégláik hasonlóak, mint az alapan. A két ásatási évad eredményei alapján a templom külső mérete 10,2×7,2 m, a belső átmérője 7,6×4,6 m körül lehetett.

Feltehetően valamivel később egy téglalap alaprajzú, 2,5×4,1 m-es külső, nagyjából 1,3×2,5 m-es belső átmérőjű Ny-i torony épült a templomhoz. Bekötötték a hajóba, a K-i falát a templom Ny-i fala jelentette. A torony alapozása hasonló, mint a hajóé, 120–130 cm széles. A D-i és É-i fal alapozása magasabban, szinte teljesen megmaradt, a Ny-ié, egy újkori beásás miatt, nagyobb részt megsemmisült, csak 2 sor maradt meg. Az alapozás tetején itt is követhető egy vékony meszes réteg. A téglák hasonló méretűek, mint a hajó alapozásánál, de szabályosabban, szorosabban állnak. Kevesebb fél téglát használtak, azokat is szorosan összeillesztették. Az alapozás 110 cm

mélységű. Egy kb. 10 cm-es, kissé téglatormelmékes agyagréteg felett volt 9 sor téglá, közöttük 4–8 cm-es tapasztás. A torony és a hajó alapozásának téglasorai nem teljesen egy magasságban fekszenek, közöttük 10 cm-es rés is van, ez azért áruklódó, mert különben a toronyalap téglái szorosan helyezkednek el. A torony D-i fala alatt kevertebb a talaj és nem az altalajra rakták az alapozást. Csontokat – amennyire alá tudunk bontani – nem találtunk az egyenes falú beásás betöltésében, de feltehetően sír lehetett. Mindez arra utalhat, hogy feltehetően egy későbbi fázisban – talán az Árpád-kor végén – és nem a templom többi részével együtt épülhetett a torony.

Később – feltehetően a 14–15. században – a hajó É-i falához egy sekrestye épült. Mivel az elmúlt évszázadokban a fa gyökérzete jórészt benőtte az épületrész területét, annak csak kis részleteit bonthattuk ki. 2010-ben a K-i falának indulását, majd 2012-ben a Ny-i falát is megtaláltuk, utóbbi viszonylag magasán, 6 téglasornyira megmaradt. Sajnos a fa gyökérzetének védelme miatt, csak a DNy-i részét tudtuk teljesen feltárni, máshol csak az irányát és hosszát próbáltuk meghatározni, az épületrész ÉNy-i sarkát megtalálni. A többi része – É-i és K-i fala, valamint a helyiség belseje – a fa gyökérzete miatt nem volt kibontható. A Ny-i fal 3,9–4 m hosszúnak bizonyult, így egy nagyjából 4×5 m-es, téglalap alaprajzú épületrészre gondolhatunk. Az alap 90 cm, a felmenő fal kissé keskenyebb, 70 cm széles volt. A sekrestye alapozásában 40 cm-es agyagréteg felett, 7 sor habarcsba rakott téglá volt, majd a felmenő fal kissé keskenyebb maradványai következtek. A sekrestye alapjában és felmenő falában 24×12×5–6 cm-es téglák voltak, kisebbek, mint a többi épületrészénél. A habarcs 1–1,5 cm vastag. A sekrestye ÉNy-i végén egy 54×60 cm-es támpillér alapozása volt. Ez 32×14–15 cm-es, a sekrestyéjénél nagyobb téglából állt.

A középkori temető több, egymást is metsző, melléklet nélküli sírját is feltártuk. *(Az illusztrációt lásd a 97. oldalon!)*

Az épület az Árpád-korban épülhetett. Méretei, építőanyaga, technikája és a bővítés fokozatai tipikusnak mondhatóak a térségben, igazi különlegesség viszont az egykor mellette álló fa fennmaradása.

Munkatárs: Nyári Zsolt.

MOLNÁR ISTVÁN

228. Tard, Tatárdomb (KÖH 72343)

(Borsod-Abaúj-Zemplén megye) B

2012 márciusában, a BORBAS (Borsod Region Bronze Age Settlements) Projekt keretén belül, roncsolásmentes régészeti kutatásokat végeztünk a lelőhelyen. A Lator-patak völgyének teraszán, összetett szerkezetű, többretegű bronzkori településen végeztünk geofizikai vizsgálatot 5 ha területen és intenzív felszíni leletgyűjtést 2 ha területen. A bronzkori települést a hatvani időszakban alapították. Ekkor a központi településrész egy kör alakú, széles árok fogta körül. A fűzesabonyi időszakban ezt az árkot É-i irányba kibővítették, és félkör alakúra formálták úgy, hogy a félkör végei a teraszról levezető természetes horpákba lettek bekötve. Ezáltal a belső települési mag megnövekedett a település második fázisában. Az árkon kívüli területen félkör alakban, magasabb térszínen, két sorban házak maradványait mutatta ki a geofizikai felmérés és a felszíni leletanyag sűrűsödése. Az intenzív külső települési egységet egy keskenyebb félköríves anomália zárja, mely a felszínen nem látható. Egy keskenyebb árok vagy paliszádfal alapozásának

maradványa lehet. Ezen kívül csak 1 ház maradványa látható, és egy gödrös települési részt sikerült kimutatni. A település teljes nagysága több mint 10 ha. A terület légi fotója a Civertán Bt. jóvoltából rendelkezésünkre állt. A légifelvétel mintázata mindenben egyezik a geofizikai kép által mutatottal. Az intenzív terepbejárás a lelőhely szántás általi erős roncsoltságát mutatja. A leletanyag igen gazdag, feltűnően nagy számban találtunk miniatűr állatfigurákat, kocsikerékmodelleket, agyagkorongokat, hordozható tűzhelyek töredékeit.

A terület 3D modellje földi geodéziai felméréssel készült.

Munkatársak: Tobias L. Kienlin, Pusztai Tamás, a miskolci Herman Ottó gimnázium, a kölni és a Miskolci Egyetem diákjai.

PUSZTAINÉ FISCHL KLÁRA

229. Tarpa határa

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) **B, V, Sza, Á, Kö, I**

2012 májusától a „Beregi komplex árapasztási és ártér-revitalizációs fejlesztés projekt” előzetes régészeti dokumentációjának elkészítéséhez terepbejárásokat és próbafeltárásokat végeztünk. A bejárás során Hetefejércse és Tarpa határát, elsősorban a Téb-erdő DNY-i csücskét érintettük a megfigyelésekkel.

Derenye-hát délkelet (KÖH 84147): A lelőhely Derenye-hát kelet lelőhelytől kissé D-re, a Derenye-csatorna D-i kis kanyarulatában, egy K–Ny-i kiemelkedés K-i felén található. A területen bronzkori, császárkori és kevés Árpád-kori töredékeket gyűjtöttünk. A lelőhely közepes intenzitású, 184×128 m nagyságú, és ÉNy–DK-i irányú.

Derenye-hát kelet (KÖH 84151): A Derenye-hát K-i szélén, a Derenye-csatorna kanyarulatának ÉNy-i partján található egy gyenge intenzitású Árpád-kori és középkori lelőhely. A lelőhely nagysága 88×58 m, K–Ny-i irányú.

Derenye-kerület-dűlő déli része (KÖH 84163): A Derenye-kerület dűlő D-i felén találtuk, a hetei–tarpai úttól É-ra. Határait a magas kukorica miatt nem sikerült pontosan meghatározni. A területen kevés császárkori és Árpád-kori töredékeket gyűjtöttünk. A lelőhely nagysága 60×5 m, Ny–K-i irányú.

Derenye-kerület-dűlő északi része (KÖH 84157): A Derenye-kerület-dűlő ÉNy-i részétől nem messze, a KÖH 52079-es lelőhelytől D-re, a Derenye-csatorna É-i ívének D-i magaspartján végig fekszik. Ezen a részen késő bronzkori és császárkori töredékeket gyűjtöttünk. A lelőhely közepesen intenzív, nagysága 345×104 m, ÉNy–DK-i irányú.

Derenye-kerület-dűlő ÉNy-i része (KÖH 84149): A lelőhely Derenye-kerület-dűlő ÉNy-i csücskében, a Derenye-csatorna szűk kanyarulatában a magasparton található. A lelőhely az egész kanyarulatban szétterjeszkedik, és eléggé intenzív. A területen császárkori telep nyomaira bukkantunk. A terület nagysága 282×176 m, ÉNy–DK-i irányú.

Kerek-rét (KÖH 85697): Az ismert lelőhelyet anyagnyerő létesítése érinti, ezért volt szükség a próbafeltárássra, amit 2012. augusztus 13–14. között végeztünk el. Az ásatás során 3 árkot, 6 gödröt, 1 cölöplyukat és 1 kutat tártunk fel, melyek a késő császárkorra, a Bereg-kultúra időszakára tehetőek. Több pecsételt kerámia töredéke került elő.

Tivadar, Dobra farka (KÖH 52074): Az ismert lelőhelyet töltésépítés veszélyeztette, ezért volt szükség a próbafeltárássra, amelyet 2012. július 24. és szeptember 3. között végeztünk el. A lelőhely a Dobra-patak É-i partján fekszik. A feltárt jelenségek száma 115 volt, melyek a Felsőszöcs-kultúra és a Bereg-kultúra időszakára tehetőek. Előbbiből 3 cölöplyukat, 9 gödröt, 2 házat,

1 járószintet, 1 kutat és 2 sütőkemencét bontottunk ki. Utóbbiból 1 árkot, 31 cölöplyukat és 12 gödröt, valamint 7 kérdéses korú gödröt dokumentáltunk. Több pecsételt kerámia is előkerült. A cölöplyukak elhelyezkedési rendje házformákra utal. Kiemelkedő jelenség az 1. objektum volt, mely egy nagy méretű járószintnek mutatkozott, de leletanyagot csak a felső 20 cm tartalmazott. Ez alapján a Felsőszöcs-kultúra időszakára datálható. Később kiderült, hogy a jelenség alsó része egy egykori kiszáradt patakmeder volt, melyet a II. katonai felmérésen is ábrázolnak. A műszeres leletfelderítést Bacskai István végezte, mely során 2 bronztűtöredéket talált.

Urai-dűlő (KÖH 52081): A lelőhely kissé vizenyős területen fekszik, ahol 101 db jelenséget tártunk fel, a 2012. május 30. és július 5. között elvégzett próbafeltárással. A leletanyag alapján a telep a késő bronzkor–kora vaskor fordulójára tehető. Késő bronzkorra datálható jelenségekből 1 árkot, 1 cölöplyukat, 32 gödröt, 1 házat és egy kutat, míg kora vaskoriakból 1 cölöplyukat, 2 gazdasági objektumot, 18 gödröt, 3 házat és 2 kutat dokumentáltunk. Előkerült további 4 árok, 15 cölöplyuk, 18 gödör és 1 ház, ezek datálása leletanyag hiányában bizonytalan. A műszeres leletfelderítést Bacskai István végezte, aminek során egy római dénárt talált az ásatástól távolabb.

Munkatársak: Bocz Péter, Cseppentő Zoltán, Linzenbold Attila, Pintye Gábor, Vizler Csaba.

TOLDI ZOLTÁN

230. Tarpa, Nagy-hegy

(KÖH 80763)

(Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) **H**

2012. július 2–6. között, a címben jelzett helyen, egy honfoglalás kori sírt tártunk fel. A sír az 1975-ben talált – ugyanilyen korú sírtól – mintegy 6–7 m-re került napvilágra.

A Ny–K tájolású sírban egy előkelő harcos nyugodott. Lábainál került elő lovának koponyája a lábsontokkal. Közeliében találtuk meg a két kengyelt, a zablát és a hevedercsator. Bal oldalán egy íjtegez maradványai feküdtek, benne több nyílcsúccsal. Ruházatát aranyozott ezüsből készült négyszögletes kaftánveretek, valamint a szintén aranyozott ezüsből készült övveretek ékítették. Jobb kézfejnél ezüsből készült, filigránnal és granulációval díszített gyűrűt találtunk. A kutatás szempontjából különösen jelentős az a tény, hogy az övveretek alatt szinte teljes épségben megmaradt a bőrből készült öv, míg a mellkas bal oldalán jelentős mennyiségű szervesanyag-maradvány került napvilágra. A leletek a Jósa András Múzeumba kerültek.

JAKAB ATTILA

231. Taszár, Vasút mellett

(KÖH 48446)

(Somogy megye) **Ő, Kö**

2012. március 2-án terepbejárást végeztünk a lelőhelytől É-ra, a 61-es sz. út É-i oldalán. A frissen vetett területen, jó észlelési körülmények között, viszonylag ritkán, kevés őskori és középkori kerámiát lehetett gyűjteni, valamint találtunk egy kicsi kovapattintéket is. Ez alapján megállapítható, hogy a lelőhely kiterjed É felé is a 61-es sz. út túloldalára.

Munkatárs: Aradi Csilla régész.

VARGA MÁTÉ